

Митрополит Пергамски **ЈОВАН**
(Цариградска патријаршија)

ОМИЛИЈА НА ПРОСЛАВИ 1000-ГОДИШЊИЦЕ ХРИСТИЈАНИЗАЦИЈЕ РУСА*

„Одвели су нас у домове (= храмове) где служе Богу своме, и нисмо знали да ли смо на небу или на земљи. Јер на земљи нема такве лепоте, и ми смо потпуно немоћни да је опишемо. Једино што знамо то је, да тамо борави Бог међу људима“.

Свесвјатјејши Владико,
Преосвећени Епископи,
часни преставници Православних и других Цркава,
Христољубиви верници,

Ове речи посланика Руског кнеза Владимира налазе се у старој руској Хронике, која је написана у Кијеву у 11. веку и која је затим постала увод у све касније хронике које су обликовале свест Руског народа као посебне нације. Ове речи описују на драматичан начин не само психолошку, него и еклисиолошку дубину оног великог догађаја који, благодаћу Божијом и благословом Ваше Чесне Главе, прославља ових дана свечано Велика Црква Христова (Цариградска).

Догађај на који се односи наведени одломак из старе руске Хронике, свима је познат. Реч је о једном опису посете, у 10. веку, посланика Руског кнеза Владимира у Константинопољ, приликом које посете су ови Руси стекли своје прво искуство о Божанственој Литургији, којој су присуствовали у Светој Софији. Покољења и покољења Руског народа задојила су се овим казивањем описа Свете Литургије, и можда ништа толико јако није исковало везе Руског народа са Мајком Православља (= Цариградском Црквом) као ово искуство Владимирових посланика и даљи опис и предање о томе.

Полазећи од овога описа, и стојећи са страхопоштовањем, дивљењем и славословљењем пред Господом и пред овим хиљадугодишњим живим током Најсветије Цркве Руске, нека ми, Свесвјатјејши, буде дозвољено да ово вече усмерим своју реч на разматрање и обележавањем неких од важнијих страна односа између ових двеју Цркава, односа који су се тако успешно развили да су од веза између Мајке и Њерке прешли у односе двају Сестринских Цркава.

* Изговорена у храму Ваведена Богородице, на Ставродрому, Цариград

Шта је дала и шта је узвратила свака од ових двеју страна током ове хиљадугодишњице? И како се може оценити то давање и узвраћање са еклисиолошке или и још шире тачке гледања — за биће и живот ових двеју Цркава? То су питања која ћемо у најкраћим цртама покушати да у овој омилији историјски осветлимо.

Да видимо најпре, укратко, допринос Мајке Цркве према Цркви Њерци. Свакако, оно што је најочигледније, што се само по себи разуме, нарочито поводом ове хиљадугодишњице, јесте давање саме хришћанске вере, и то баш у облику *Праве вере* и *Праве славе* — Православља. То је не само историјски неоспорно, то јест: да је из овога града (Цариграда) пресађена вера у Христа у Русији, него је и од саме Руске Цркве признато речима и делима, кроз векове и недавно у наше дане, као и најскорије, у још живом сећању, током ових дана посете Вашег Све-свјатјејшества Руској Цркви, којом приликом је и из уста најзваничнијих и кроз изразе самог простог црквеног народа речено и признато да је Јеванђеље пренето одавде и од ове Цркве дато крштење Руском народу, који се најпре појавио у Цариграду током 9. века. Према томе, не треба тај догађај овога момента посебно наглашавати, ма колико он био кључни и пресудни за сав преокрет светске историје.

Оно што би требало посебно нагласити није толико сам по себи догађај ширења Хришћанства у Русији из Цариграда, колико начин на који је учињено ово преношење Хришћанства и његово дубоко еклисиолошко значење.

Начин на који је Хришћанска вера пренета Руском народу има, између осталих, и следеће две важне карактеристике.

Прва је, што је био сасвим испоштован културни идентитет Руса особито што се тиче језика. У 10. веку, када је крштењем Владимира и његових поданика Хришћанство постало званична религија Руског народа, већ је постојао велики број светописамских, литургијских, теолошких и историјских текстова у словенском преводу, било од времене мисионарске делатности Кирила и Методија у Моравској, било из касније преводилачке делатности у Бугарској и Србији. Као што дословно наводи древни Летопис, језик који су Свети Кирило и Методије увели у Моравској „говорио се такође и међу Русима и придунавским Бугарима“. Такође је чињеница да су и у самом Кијеву вршени преводи целог Новог Завета, делови Старог Завета, особито Псалтир, затим литургијске (богослужбене) књиге са великим бројем византијских песама, и свакако текстови Свете Литургије и Светих Тајни.

Факат да није било никаквог покушаја наметања грчког језика новопросвећеним Русима, и то у време кад је Византија стално и све више стицала грчку самосвест, када је израз „Јелин“ (Грк), уместо ранијег поистовећења са идолопоклонством, постајао карактеристика Хришћанства, та чињеница посведочава да Цариградска Црква није у односу на то ишла истим путем Византијске историје, него се држала више старе васељенске и наднационалне традиције из првих векова Византије. Дубљи смисао овог еклисиолошког факта јасан је: У Цркви Христовој нема места филетизму и национализму као еклисиолошким елементима. Цариградска Црква се држала овог принципа верно кроз векове, да је чак била и критикована од неких великих историчара, какав је био један Папаригопулос,

што, имајући прилику да јелинизира Словене и нарочито Бугара, ипак то није учинила. Та критика само открива непознавање дубље еклисиолошке самосвести Прве Катедре Православља (тј. Цариградске Цркве), која себе увек осећа наднационалном и истински екуменском, васељенском. У томе се, уосталом, и састоји њена посебна и незаменљива служба у читавом Православљу.

Друга карактеристика начина преношења хришћанске вере новокрштеном Руском народу, која има врло важан еклисиолошки значај, јесте да је предаја вере била таква да је центар био *литургијски животи* Цркве. Наравно, могао би неко да тврди да ниво културе обраћенога народа није дозвољавао теоретске начине предавања вере. Међутим, и поред тога, остаје горња чињеница важна из следећих разлога. Прво, зато што то није никада престало да буде карактеристика православног начина мисионарења током векова. Православно мисионарство, насупротив мисионарењу Западних Цркава, почиње увек заснивањем цркве—храма ради свршавања Божанске Евхаристије. Из Свете Евхаристије извире живот Цркве и око ње се концентрише. Новообраћени у хришћанској вери треба да започну нови живот од искуства Божанске Литургије, да би се утврдили у правој вери, у Православљу. Наведени на почетку омилије одломак из сторог руског Летописа сведочи сасвим јасно да је преношење хришћанске вере Русима остало у њиховој свести дубоко повезано са искуством у Светој Софији служене Свете Литургије, којој су Руски посланици присуствовали. Црква у Русији постала је толико привржена тој својој почетној самосвести, да је и сама до врхунца развила свечаност и сјај свршавања Божанске Литургије и да њој придаје већи значај неголи онај који се запажа код других Православних Цркава.

Ово би можда могло бити посматрано као прости формализам, када не би постојао и други разлог, који ову чињеницу показује веома вежном. Тај разлог је у томе што је овом централном месту богослужење у свести Цркве било суђено да у наше дане сачињава елемент од пресудног значаја за формирање православног идентитета наспрам других, неправославних хришћана. У времену кад је Православље прошло кроз западну Просвећеност и попримило туђе утицаје у својој теологији, ово очување код Руса свести о централном месту Свете Литургије и богослужења помогло је највише обликовању новог самосазнања код свих Православних. Све ово има свој корен и извире из начина на који је од Мајке Цркве предана хришћанска вера Словенским народима и Русима у 9. и 10. веку. Крштење Руса је било не крштавање у водама реке Дњепра, него литургијског живота Православља. Као такво оно је кроз векове остало неизбрисиво.

Међутим, допринос Мајке Цркве према Цркви Њерци пружа се и у друге области. Те области би могле, укратко, да се ограниче на следеће тачке:

1) Допринос уопште духовном животу, и то баш у изразито православном изразу његовом, у монашtvу. У овој тачци треба посебно нагласити чињеницу да је покрет исихазма у 14. веку пренет на изворни начин на Руску земљу и преставао је најпресуднији чинилац у животу Руског народа кроз векове. Већ у 11. веку Свети Антоније Кијевски научио је монашка предања од Светогорског Монаштва, а Свети Теодосије је увео у Русију монашки устав Теодора Студита. Спор између нестјажатеља (= монаха без имовине), који потичу са Свете Горе и којима је на челу стајао монах Свети Нил Сорски, с једне стране, и с друге стране, проборника монашких посета, под вођством Светог Јосифа из Волоколамског манастира, у 15. веку (крајем тог века), само посведочује колико дубок је био

продор монаштву у Русији. Овај догађај није имао само религиозни и црквени значај, него за Русију и национални. Као што бележе историчари, проширење и повећање граница Русије дугује се најпре чињеници што су у удаљеним крајевима Севера оснивани скитови и манастири, који су себи привлачили сељаке, тако да се постепено образују насеља са сталним становништвом у тим иначе неприступачним областима, што је као резултат дало и ширење географских граница Русије.

Но и даље од ових спољашњих страна, Монаштво је утицало на општи културни менталитет и етос Руског народа. Карактеристично је да све народне приче, житијски синаксари и биографије Руских монаха истичу исте врлине, које истичу и Византијске хагиографије: одрицање своје воље, смиреност, једноставност у исхрани и животу, прозорљивост и познавање људскога срца. Ове су врлине постале идеали руске душе, и видљиве су на лицима простог народа Руске Цркве чак и данас.

2) Област у којој је утицај овдашњих (цариградских) традиција још очигледнији јесте област уметности. У Византији су били уобличени обрасци мозаика и фресака, које су Руси прихватили и очували их у основи верно. Руска уметност, као и византијска, није натуралистичка, него је наглашено есхатолошка. Не настоји да престаји свет како сада јесте, него какав ће бити у есхатону, у Царству Божијем. Можда се може тврдити за руски начин уметности, са пренаглашеном тежњом руске душе ка мистици, да је пренагласила есхатолошки елемент наспрам ипостасног, опипљивог и конкретног, који је у Византији, нарочито у Пелеолошкој епоси, избио на површину. Али, било која разлика између византијске и руске иконографије не укида заједничку основу на којој су обе засноване. Једноставно показује да у јединству Православља има простора за разноврсност културних облика, а да се притом не штети заједничко литургијско искуство.

3) Нек је дозвољено да овде споменемо и допринос Мајке Цркве Цркви Ђерци у једној другој области, области формирања националног јединства Руса. Еклисиологија Истока никада није имала дихотимичне тенденције у односу на људски живот. Није развила тезе као нпр. Августинова теорија о две државе, нити се уплела у папоцезаристичке авантуре. То не значи да се потчинила Кесару, него је углавном гледала људски живот као једну целину и сматра својом дужношћу да чува јединство народа и да доприноси његовом узрастању. То се посебно десило у случају Цркве у Русији. Требало би да имамо на располагању више времена да бисмо изнели детаљне чињенице. Но није својство ове омилије да истражује историју по себи. Довољно ће бити да само укажемо да је избор из овога Града (Цариграда) Митрополита Кијевског и целе Русије био током векова чиниоц очувања јединства Руског народа, који иначе не би избегао поделе, којима би га одвело подељено руководство народа кроз борбе разних Руских кнезова. Шта више, ту је и допринос Васељенских Патријарха, као што је Филотеј Кокинос, у сарадњи са деловањем и Руских црквених вођа, као што је Митрополит Кипријан, Свети Сергије Радоњежски и Свети Стефан Пермски, у развоју и култивисању идеје васељенског јединства свецелог Православља, што је водило, посредно али јасно, очувању јединства самог Руског народа. Уосталом, одлучујућа је улога Васељенске Патријаршије, када се у 14. веку појавио покрет за одвајање Москве, са Патријаршијским актом Патријарха Цариградског Антонија 1389. године, којим је васпостављено јединство Цркве у целој Русији, што све доказује

да Црква Кћи заиста много дугује Својој Мајци Цркви за обезбеђење свога јединства. И када је настало време и то јединство сазрело до тог степена, да више није било опасности његовог разбијања, Црква Кћи је потпуно осамостаљена да сама управља својим домом, чинећи од тада посебну Аутокефалну Цркву и посебну Патријаршију. Тако је Црква Кћи постала Сестринска Црква и таква је осала до данас.

+ + +

Такав је био у неким основним елементима допринос Мајке Цркве према Ћерци Цркви у Русији почев од крштења Руса 988. године до данас. Но тај допринос није остао без узвраћања и ударја. Приликом ове велике и историјске прославе (Хиљадугодишњице крштења Русије), Свесвјатјетјши Владико, био би пропуст ако не бисмо исто тако споменули, макар и у главним цртама, допринос Руске Цркве као уздраје за оно што је одавде добила.

Као прво, треба нагласити верност Руске Цркве оном добијеном и прихваћеном догматском учењу и богослужењу. Толико је карактеристична та верност, да су усед тога изазвани и црквени расцепи и кризе, као она у Москви, када су се у 16. и 17. веку појавили проблеми: које су од црквених књига тачне не само по духу него и *по слову* са предањима која су примљена из Цариграда.

Друго што треба истаћи јесте чињеница да током читавих векова, после историјских промена које су настале у 15. веку (Турско ропство), Црква у Русији је сачувала живо присуство Православља на нивоу светске силе. Ма колико да, услед те нове улоге коју је Историја наложила на Руску Цркву, понекад се појављивало искушење честољубивости, треба признати да раније Кћи Црква никада није пропустила да се нађе у помоћи својој Мајци Цркви кад год су потребе то изискивале. Самосвест јединственог Православља, једне, могли бисмо рећи Православне Васељење, коју је наследила Византија, преживела је кроз векове у Руској души и живи још увек, чак и поред извесних појава националистичких тенденција у прошлом веку. „Православни Комонвелт“, схватање читавог Православља као једне целине, толико много је натопило душу православних народа, да оно и данас представља извор велике наде за јединство и мир народа.

Као треће требало би споменути огромни допринос Руске Цркве у ширењу Православне вере, колико мисионарењем међу незнабожачким (идолопоклоничким) народима, толико и истицањем те вере у савременом Западном свету. Појава Руске Дијаспоре у Европи, после избијања Руске револуције, још увек је свежа и треба је проучити и оценити у историјској перспективи. Али остаје као чињеница да, док у првим временима после крштења, Руско Хришћанство није могло дати значајнија богословска дела, како је то говорио блаженопочивши отац Флоровски, оно је нашло на чудесан начин снаге да после много векова открије, у невидљивим и дубинским токовима свога живота, изворе живог и аутентичног Православља и да у наше дане изнедри драгоцену богословску реч способну да Православље представи свету не само као достојно поштовање, него и незаменљиво за савременог човека. Тако, препород Православне теологије данас на Западу веома много дугује ономе што је у дубини своје самосвести сачувала Руска побожност под покривачем једног наизглед вишевековног формалног држања богослужења. Семе Светоотачког богословља, који је одавде (из Цари-

града) посејано у Руску земљу, дало је после толико векова велики плод, којим се може хранити не само Руска душа, него и савремени човек уопште. Израстање из крила Руске Цркве таквих личности као што је Достојеvски, сведочи да је то семе постало универзална и свечовечанска храна. Ова храна је узвраћена не више само Мајци Цркви, него и ономе за кога она брине и за кога постоји — човеку.

На крају, прилика је данас да споменемо и тесну везу, коју је од својих првих векова држала Руска Црква заједно са Васељенском Патријаршијом у односу према Западном Хришћанству. Како примећује историчар наших дана (о. Јован Мајендорф), „постоји сваки разлог да верујемо да је од првог момента Крштења Св. Владимира, Кијевска Црква у своме ставу колико према Риму толико и према Германском Хришћанству, следовала за Цариградом у сваком погледу“. Неки историчари хтели су да покажу прву Кијевску Цркву као да је развила један независан од Цариграда однос са Римом. Али, како с правом примећује о. Јован Мајендорф, у једном свом опширном излагању о тој теми, та теорија није одржива. Кијевска Црква је изгледа потпуно делила сав онај развој који је забележен у односима између Рима и Цариграда после расцепа 1054. године, којег развоја је карактеристика била: све више растуће удаљавање и полемика између ове две Цркве, Цариграда и Рима. Једино несрећни догађаји Сабора у Ферари—Фиренци (1438—9) изгледа да су на неки начин поколебали тај дотада нормални развој односа Кијево—Цариград, због става који је на поменутом сабору заузео Митрополит Кијевски Исидор, који је био послан из Цариграда. Но потоњи догађаји, укључујући и проглашење Руске Цркве као самосталне Патријаршије, створили су ново стање у односима Црква Русије и Цариграда.

Исто тако, и као Сестринска Црква, Руска Црква је увек држала став хармоничне сарадње у односима Православља са неправославнима. Немогућност комуницирања за дуже време између двеју Патријаршија сигурно је допринела развоју извесних једностраних дијалога између Цариграда и неправославних. Но када су, делатношћу блаженопочившег Патријарха Атинагоре, уродила плодом настојања обједињења свих Православних Цркава у заједничком смеру према неправославнима, тада је сарадња Москве и Цариграда у Екуменском покрету постала одлична. То такође представља разлог за нашу дубоку благодарност Господу за хиљадугодишњи развој односа између двеју Цркава.

Свесвјатјејши Владико,

празнујући данас у препуној цркви хиљадугодишњицу Цркве Руске, стојимо са страхопоштовањем пред начином на који Господ Бог покреће нити Историје. Кроз многосложне и наизглед људске производње околности и случајеве, и кроз догађаје који у очима својих савременика изгледају незначајни или чак негативни, Бог управља Историју ка великим циљевима Његовим. Тако, данас стојећи временски издалека и посматрајући догађаје који су се збили пре хиљаду година у Кијеву, видимо пред собом један божански успех: Једну узраслу и зрелу Цркву, са сјајном и славном историјом хришћанске Русије, која са захвалношћу заједно с нама стоји пред Господом и пред својом Мајком Црквом која ју је узгајала, спремна да одигра и нову улогу у Историји, у сарадњи и под председништвом овога Престола, на добро не више само Православља — јер је прошло време неког нарцисоидног Православља — него Цркве Христове у својој целини и на службу роду људском у његовој целовитости. Данас се налазе са нама, позвани од Ваше Чесне Главе, преставници не само Православних, него и других Цркава.

Ово њихово присуство — као и иницијатива овог Свечесног Престола (Цариградског) — показује да, празнујући јубилеј једне Православне Цркве, празнујемо један догађај не само Свеправославног, него и Свехришћанског значаја. Тако, гледајући у прошлост истовремено гледамо и у будућност. И као што они који су пре хиљаду година доживљавали ове догађаје које данас празнујемо, нису знали каква чудесна дела чини Господар Историје, тако и ми данас „ходимо вером, а не знањем“ (2 Кор. 5, 7) и гледамо са вером и надом у једну будућност јединства Свеправославног и Свехришћанског, на славу Божију и на спасење човека.

Благословите, Свесвјатјејши, ову нашу веру и наду, да и кроз нас данашње Његове служитеље, као што се десило у Русији пре хиљаду година, буде принета служба вољи Његовој и прослави са Свесвето Име Његово, Оца и Сина и Светога Духа. Амин.

(Превео са грчког А. Јевтић)

